

Populieren in de mythologie, in het nabije verleden en in het heden / Bert Schut

Zo omstreeks een halve eeuw geleden verscheen het boekje „Herfst” van Rie Cramer met fijne, zeer beeldende gedichten voor kinderen. Een hiervan luidt als volgt:

„Langs den dijk staan met z'n vieren
Hooge zilverpopulieren,
Wuiven maar, buigen maar
Naar mekaar en van mekaar.
En hun babbelende blaadjes
Houden duizend fluisterpraatjes:
„Wist je dit, wist je dat?”
'k Zou wel willen weten wat!”

Het kon haast niet anders: dit versje ontsnapte niet aan de aandacht van Annie M. G. Schmidt. In speelse spotzucht parodieerde zij daarom:

„In de wei staan populieren:
en ze staan er met z'n vieren
en de wind gaat door hun blaren
en de zon schijnt door hun haren
en ze ruisen en ze zingen
voor de sprinkhaantjes die springen,
voor de wilde, wilde struiken
voor de bloemetjes die ruiken
en de bloemetjes die stinken,
voor de mussen en de vinken
en ze suizen en ze fluisteren,
alle kevers komen luisteren
en ze staan daar zo gezellig op een rij
die populaire populieren in de wei.”

Dit wellicht op het eerste oog wat wonderlijk begin van mijn verhaal over de populieren typeert, dunkt mij, juist zeer duidelijk de vooraanstaande plaats, het vertrouwde beeld, van de populier in ons Nederlandse landschap in deze eeuw. Met hun bijzondere gave om zich in te leven in de gedachtenwereld van hun generatie hebben beide dichters beiden beelden gekozen, die ons aanspreken.

De populier is populair. Voor deze konstatering is ook grond als wij in aanmerking nemen dat in ons land en in Vlaanderen meer dan twintig familienamen voorkomen, die van populier zijn afgeleid. Denkt u maar aan de van den Abeelen's, de van Espen's, de Peppelmans'en, de Poppeliers en zelfs aan de familie, genaamd Populier.

Nu zouden we geneigd kunnen zijn het woordspel zover te bedrijven, om ook eenzelfde herkomst voor de populier als boom en het begrip populair, afkomstig van volk, menigte, aan te nemen. Dit gaat echter taalkundig niet op. Beide woorden stammen van een verschillende wortel.

Als „arbor populi”, d.i. boom des volks, zo geheten omdat openbare wandelplaatsen veelal door populieren waren omzoomd, komt de populier echter wel dichtbij een vereenzelviging. Merkwaardig is ook, zoals wijlen Prof. Dr. G. Houtzagers in zijn boek „Het geslacht Populus” opmerkt, dat het Spaanse woord voor populier „alamo” en voor openbare wandelplaats – oorspronkelijk eveneens veelal beplant met populieren – „alameda” is. Zoals Berlijn zijn Unter den Linden kent, had ook Athene haar populierenwijk.

Het verspreidingsgebied van populieren is bijzonder uitgestrekt. Ze komen voor in China, in Mongolië, in Zuid-Afrika, over geheel Europa, zowel als in Amerika. Toen de bomen na de laatste ijstijd van het zuiden uit naar Midden- en Noord-Europa

... en ze staan er met z'n vieren ...

opdrongen, behoorde de populier mede tot een der eerste pionierhoutsoorten. Blijkens afzettingen in turfslagen in veengebieden in Denemarken zou een korte overgangstijd met esp en berk aan de oudste bosperiode, de grovedennenperiode, zijn voorafgegaan.

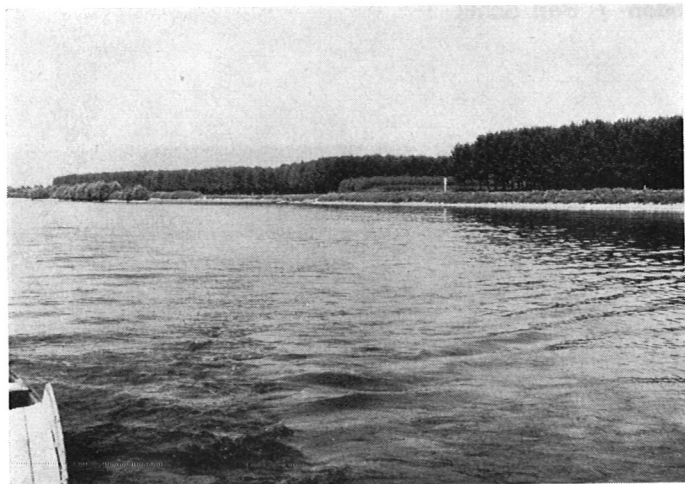
In Siberië zijn thans nog onvoorstelbare oppervlakten met populieren bezet: in West-Siberië 4,2 miljoen ha, in Midden-Siberië 3,1 miljoen ha en in Oost-Siberië 0,6 miljoen ha.

De Oostenrijkse schrijver Adalbert Stifter spreekt in zijn schets van het oude Wenen o.m. over de Silberpappel, als „den Lieblingsbaum der Donauinseln” en „Der Wiener liebt diesen schönen, riesengrossen, breitkronigen Baum seiner Heimat gar sehr” en verder wordt verteld, dat op dezelfde standplaats ook de zwarte populier, die tot de statigste boomgestalten van het vlakke land behoort, nog veelvuldiger wordt aangetroffen.

In het Niederrheingebied bedraagt de oppervlakte zuivere populierenbossen ruim 3100 ha.

In ons land bedraagt het boomkwekerijareaal bezet met populieren zo rond de 100 ha, terwijl de oppervlakte populierenbos in de verschillende bosgebieden, blijkens de bosstatistiek, meer dan 5700 ha bedraagt.

De schrijfster Aya Zikken verhaalt in haar boek „Wees nieuws-

...Lieblingsbaum der Donauinseln...

gierig en leef langer" over de rol van populieren in een Portugees verhaal.

„Hier aan de oevers van de Mondego, in het moerassige bos in de uiterwaarden, het Choupal of populierenbos, heeft zich heel wat afgespeeld.

Dichtbij leefde eeuwen geleden Ines de Castro en haar Don Pedro, de Portugese Tristan en Isolde, een liefdespaar waar de literatuur van veel landen zich eeuwenlang mee bezig heeft gehouden.

„En één ding is zeker," vertellen de vrouwen van de Mondego, terwijl ze ongestoord doorgaan met het wassen van hun kledingstukken, „deze rivier die al veel gebouwen heeft verzwolgen en die dreigt Coimbra (Portugese universiteitsstad) te verwoesten door inundatie zoals Lissabon eens verwoest werd door een aardbeving, deze zelfde Mondego is goed voor wie de liefde kent."

Minder amoureuze, doch meer esthetische – en zelfs militaire – overwegingen lagen ten grondslag aan de verbreiding van een andere populierensoort, de Italiaanse-, Lombardijnse- of pyramide populier. De waarschijnlijk uit Klein-Azië afkomstige naar Noord-Italië overgebrachte, zuilvormige boom bereikte omstreeks de helft van de 18e eeuw Duitsland (park van Wörlitz), Frankrijk, Engeland en ook ons land. In die tijd werden op het vaste land van Europa veel tuinen en parken naar Engelse stijl aangelegd. De Italiaanse populier kreeg daarin zijn plaats. Vooral ook Napoleon bevorderde het gebruik van deze boomsoort. Hij benutte hem als een markering langs de chaussées voor zijn leger.

De topsterfte, gevolgd door een totaal verval van deze uitsluitend vegetatief vermeerderde – mannelijke – bomen, heeft hun aantal inmiddels weer sterk doen afnemen.

De Populus 'Serotina', ongeveer tegelijkertijd naar ons land gekomen, heeft het beter volgehouden. Nog steeds zijn oude, zware en als zodanig merkwaardige populieren in ons land meestal 'Serotina's'. Het is tevens interessant dat in de ouds bekende Franse literatuur over deze boom (Hamel du Monceau) wordt bericht, dat men hem als knotpopulier op drogere gronden in de wijnbergen aantrof. Nog steeds zegt men in Italië, dat de wijnstok gaarne bij de populier staat. Du Monceau zegt voorts dat men de boom ten onrechte „Osier blanc" (witte wilg) noemde.

Eenzelfde naamsverwisseling met de wilg treffen wij op enige plaatsen in de Bijbel aan. Zo wordt over de wilg gesproken in de bekende passage uit Psalm 137:

„Aan Babels stromen, daar zaten wij, ook weenden wij,
als wij Sion gedachten.
Aan de wilgen aldaar hingen wij onze citers."

Het is onwaarschijnlijk, dat de uit China afkomstige treurwilg, die door Psalm 137 zijn naam Salix babylonica heeft gekregen, al ten tijde van de Babylonische ballingschap in de Eufhraatlanden voorkwam. Het ligt veel meer voor de hand hier te denken aan de Populus euphratica, de Eufhraatpopulier, die vooral in rivierdalen in steppengebieden groeit. De takken groeien op manshoogte uit zodat wij ons kunnen indenken, dat de Joden daaraan hun citers goed konden ophangen.

Ook de „takken van beekwilgen", die volgens Lev. 23:40 moesten worden gebruikt bij het Loofhuttenfeest, waren zonder twijfel van de Populus euphratica afkomstig.

Ook een andere populier, de esp, moet al van oudsher in Mesopotamië bekendheid en verering genoten hebben.

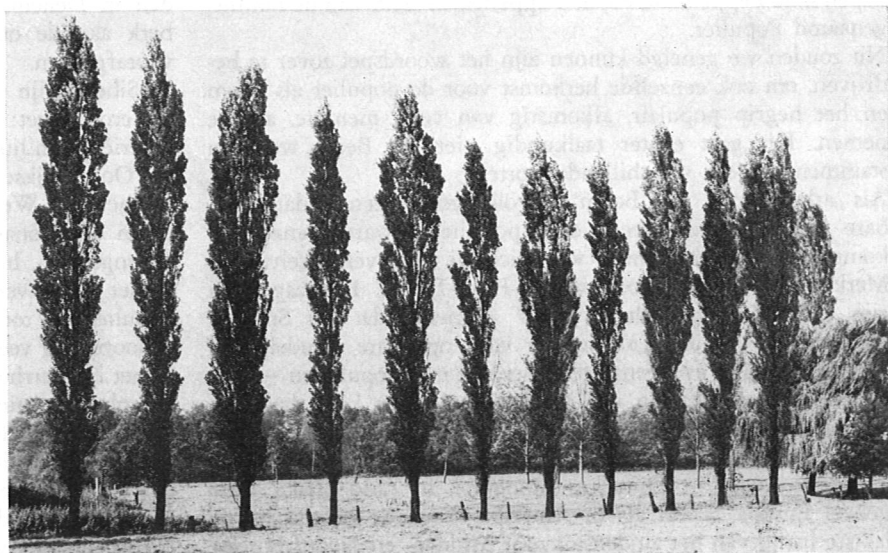
Er zijn n.l. gouden hoofdsieraden in de vorm van espenbladeren gevonden in Mesopotamische graven daterend uit 3000 jaar voor Chr.

Van later datum stammen de verschillende legenden en motieven, waarbij de esp in het bijzonder een schandelijke rol wordt toebedacht ter verklaring van zijn immer bewegend blad. Zo luidt een Wendisch vertelsel, dat de verrader Judas zonder op de woorden van vergiffenis van Jezus acht te geven, in wanhoop en wroeging wegvlochtte. Hij liep altijd voort, tot hij in het bos kwam. Daar zag hij een denneboom, doch „gij kunt mij niet dragen", zei de wanhopige, „mijn zonde is te zwaar". En hij liep naar een espeboom, waaraan hij zich verhing. Van dat ogenblik af begon de espeboom te beven en te sidderen, en dat zal hij doen tot de jongste dag. Hiervan gewaagt een Russisch spreekwoord: „Er bestaat een vervloekte boom, die beeft, zelfs als de wind niet blaast!"

Dat vat de volksmond in de provincie Limburg samen in: „Hè riejert wie ei bëleblad", als er sprake is van iemand, die erg angstig is.

In de Scandinavische landen, in Hongarije, Polen en Zwitserland is een dergelijke sage in omloop. Men voegt er daar tevens de waarschuwing aan toe om bij onweer niet onder populieren te schuilen. De bliksem zou er bij voorkeur op vallen. Een re-

... vooral ook Napoleon bevorderde het gebruik van deze boomsoort...

den ook, waarom in bepaalde gebieden van Zwitserland op de erven van eenzame boerderijen populieren als bliksemafleiders worden geplant. Opvallend is dat in verschillende bosbouwkundige handboeken de populier inderdaad gevoelig voor blikseminslag wordt genoemd.

Ook wordt verhaald, dat de roeden, waarmee Christus geselsd werd, van espetwijgen waren. Een andere legende zegt, dat het kruis van espehout werd gemaakt.

Een Westvlaams vertelsel, dat beschreven wordt in „Natuurverklarende sprookjes” door A. de Cock, verhaalt: dat de populier zich niet wilde buigen, toen Maria en Jozef met het kind Jezus naar Egypte vluchtten, om hen vruchten en beschutting te bieden. „Sindsdien popelt en beeft hij zoodanig, dat hij er zijn naam van behouden heeft.” Men zegt nog heden: „hij rilt – of beeft – als een espeblad”. Op soortgelijke gronden – de esp weigert een door de duivel achtervolgd meisje Maie te verbergen – noemt een oude Estlandse sage de ratelpopulier een duivelsboom.

De oude Grieken en Romeinen vonden eveneens de populieren maar geheimzinnige bomen. Daarom geloofde men, dat de tovenaars Medea voor al haar duistere praktijken steeds gebruik maakte van de populier. Het is trouwens typisch, dat de witte en de zwarte populier door elkaar en vaak niet duidelijk te onderscheiden in de mythologische verhalen voorkomen. Populieren kwamen in vele heilige hagen, rond heilige plaatsen voor; als krachtige opwaartsstrevende elementen, waren zij mede de voorlopers van de zuilen die later de Griekse tempels droegen. De abeel was het teken van de zonnwende en, misschien mag men ook zeggen van de verrijzing uit de onderwereld. Daarom behoorde de populier bij Hekate, de godin, die de wilde jacht aanvoerde, waarbij de doden uit hun graven verrijzen. Daarom ook stak Ohpheus, alvorens naar de onderwereld te gaan om zijn verloren bruid te zoeken, een brandoffer van populierehout aan, teneinde Hekate gunstig te stemmen.

Bij de poel der herinnering in de onderwereld, op het eiland Ogygia naast de woning van de nimf Kalypso, die Odysseus zeven jaar gevangen hield, en in de heilige haag, die aan de godin Minerva was gewijd op het eiland der Phäaken, stonden populieren.

Aan Hercules was de witte populier gewijd. Weliswaar had hij zich in de onderwereld met de tak van een zwarte populier bekranst doch zijn zweet deed de onderzijde der bladeren wit kleuren.

Toen Phaëton, de zoon van de zonnegod Helios, tegen zijn vader's advies in, de zonnwagen voor eenmaal besturend, de teu-

gels verloor, werd hij er uitgeslingerd en kwam jammerlijk om. Zijn zusters, de Heliaden, hieven wanhopig van smart hun armen ten hemel. Dit vermurwde Zeus die hen in populieren veranderde, wier tranen tot electron verhardden. Tot deze mythe zou hebben bijgedragen, dat de knoppen van deze bomen in het voorjaar een harsachtige stof afscheiden, die, door de zon beschenen, in druppels naar beneden valt. Na verhard te zijn heeft dit in kleur overeenkomst met barnsteen.

Van de Romeinen is bekend, dat zij het populierehout graag voor de geraamten van hun schilden gebruikten omdat het licht is en niet gauw splintert.

Volgens een Romeinse sage bekrante Hercules in triomf zijn hoofd na de reus Cacus (de slechte) in zijn hut op de Aventijnse heuvel te hebben gedood. Dit moet toch wel gezien worden als een symbool voor een overwinning op het kwade, op de macht van de onderwereld, de dood. In dit verband is merkwaardig, dat in het oude Ierland de fé of maatstaf, bij overledenen gebruikt door de maker van lijkkisten, van espehout was. Waarschijnlijk als een herinnering aan de zielen van de doden, dat dit niet het einde was.

In de Germaanse oudheid speelde de populier een minder voorname rol. In de Edda wordt de „esp”, de ratelpopulier, in een vergelijking genoemd. Het uiterst beweeglijke blad verleende de boom in het oud-Keltisch de naam „cran critheach”, de sidderende boom. In het oud-Welsh heeft men een nog beeldender naam voor deze boom „coed tafed merahed”, de boom van de vrouwentong. Deze ook uit Vlaanderen bekende naam blijkt dus van zeer oude oorsprong.

Talrijk zijn de ook nu nog voortlevende volksgebruiken en verhalen waarbij de populier een rol speelt.

Bij hen die zich door onkuisheid of besluiteloosheid in de liefde tegen de geldende inzichten van de gemeenschap hadden misdagen, plaatste men in Thüringen populieretakken voor het raam.

In Oost Pruisen benutte men een populier om een onbekende dief te straffen. Legt men bijvoorbeeld een toevallig gered deel van het gestolen goed onder een haardtegel, en brandt men donderdagsavonds daarop een stuk hout van de populier, dan brandt zich daardoor de dief zelf. Of men plaatst dat deel van het goed in een vooraf in de boom geboord gat en de dief zal zich veraden, doordat hij net als de ratelpopulier zal gaan sidderen.

Ook als haargroeimiddel werd deze handelwijze wel benut. Meisjes die graag lang haar wilden hebben boorden een gaatje in een peppelstam, deden daar een paar van hun haren in en stopten het gat daarop dicht. Omdat de boom een snelle groeier

BOMEN-ROOIEN

- van 1 boom tot vele hectaren
- het wegfreen van stobben
- in- en verkoop van hout
- verplanten van bomen
- in Nederland, België en Duitsland

DRIESSEN

tel. (02943) 1795

VREELAND

TUINBOUWARTIKELEN

Een kleine greep uit onze lijst:

Plastic boommanchetten - Hang- en steekketten - Labels
Tonkinstokken - Boombanden - Acryl gaaslinnen - Schermdoek
Tuingereedschap - Snoeigereedschap - Grasmaaimachines
Pulverisateurs - Jiffypots - Jiffy-Seven - Plasticpotten - Plantacryl
Blindmateriaal - Handschoenen en wanten - Kruiwagens
Kaskitten en verwaren - Bestrijdingsmiddelen - enz. enz.

Vraagt onze uitvoerige prijscourant

A. MAURITZ & ZN. B.V. - BUSSUM

POSTBUS 112 - TELEFOON 02159 - 43914*

De speciaalzaak voor alle tuinbouwartikelen

...populieren verlenen het landschap het eigene...

is – is niet een volksnaam voor de zwarte populier „gauw-groot!” – zou hun haar ook snel gaan groeien.

In Württemberg laat men van de oogst op de laatste akker een handvol aren staan, die tevoren gemerkt zijn. In deze garve steekt men een versierde Mei, een kleine populier vaak, maakt de halmen daaraan vast en bekranst deze. Men noemt deze tot een geheel gebundelde schoof meestal „Mokkel”, koe. Daarmee wordt zonder twijfel een vegetatiegodin bedoeld. Is evenwel de Mei „gestoken”, dan knielen de maaiers in gebed neer. Tot de bomen, die in Frankrijk voor het „Bouquet de la moisson”, d.i. de versierde oogsttwijg, in aanmerking komen behoort ook de populier. In Epinal wordt hij op de laatste wagon met hooi meegevoerd.

Het op St. Peter en Paulusdag gesneden hout van de populier geneest alle wonden. Ook zouden fijngevreven bladeren, van negen verschillende bomen geplukt, opgelost in brandewijn, Engelse ziekte bij kinderen helen.

In de geneeskunde worden extracten, o.a. van de knoppen van de zwarte populier, nog toegepast in de vorm van tinctuur en zalf. Het wordt o.m. gebruikt om branden en jeuken van builen en wonden te stillen.

In Hongarije placht men wel een stukje populierehout bij zich te dragen ter bezwering van boze geesten.

Een geweer, dat niet meer goed werkte, hoopte men weer in orde te krijgen, door het aan een populier op te hangen.

Teneinde de Lyeshies, de bosgeesten, gunstig voor zich te stemmen, moest een Russische huisvader op de avond van St. Jan

naar het bos gaan en een populier vellen. Hij moest er wel voor zorgen dat de boom naar het Oosten toe viel. Dan moest hij op de stam gaan staan met zijn gezicht naar het Oosten gewend en naar omlaaggebogen en terwijl hij tussen zijn voeten keek, zeggen „Oom Lyeshy, verschijn niet als een grijze wolf, noch als een zwarte raaf, noch als een brandende spar: kom te voorschijn net als ik!” Dan zullen de bladeren van de populier beginnen te fluisteren als door een lichte wind beroerd en de Lyeshy zal verschijnen in de gedaante van een man, bereid om het met degene die hem heeft opgeroepen op een akkoordje te gooien.

Ook het gebruik, om een jong meisje op 1 mei met kleurige bloemen te tooien, haar Populier te noemen en feestelijk rond te voeren om de Lente symbolisch in te halen, stamt uit Rusland (Poltova).

Hoe overduidelijk blijkt uit deze en andere overleveringen en verhalen, welk een belangrijke plaats de populier in Europa heeft ingenomen.

Enerzijds onderschrijven wij de uitspraak van Breton-Bonnard: „Le peuplier est l'arbre du plus petit comme du plus grand propriétaire. C'est le seul arbre que celui qui le plante peut espérer récolter”.

Anderzijds geldt echter ook dat andere, in het voorafgaande in den brede besproken aspekt: het integraal verbonden zijn van de populier met het landschap en daardoor zo'n rol spelend in het leven en denken der beschaafde wereld.

Hetgeen de Amerikaanse schrijver James Thurber in het algemeen opmerkt: „Bomen worden omgehakt om asiels te bouwen voor mensen die gek zijn geworden omdat er geen bomen meer bestaan,” geldt naar mijn mening in het bijzonder voor de populier in al zijn verschijningsvormen in ons Nederlandse landschap. Hij is er niet meer uit weg te denken. Sterker nog: de populieren verlenen het landschap het eigene.

In dit opzicht is het toch wel treffend, dat vele dichters en schrijvers, hun geboortegrond typerend, de populieren als wezenlijke karaktertrekken van het landschap noemen.

Gezegd in de woorden van de dichter Hans Warren:

„Ver als de blik gaat, ver als wolken
ruisen de popels ijl en licht...”

Moge het rendement veelal het economisch „leitmotiv” zijn bij aanplant, dit is dan tevens de basis voor een brok landschappelijke schoonheid, waardoor ons land gekenmerkt wordt.

b.v. MAATSCHAPPIJ voor LANDSCHAPSBOUW en RECREATIE

F. G. Bevort: directeur
Tel. 04242-3624

Heusdensebaan 125
Oisterwijk

*

Advisering en uitvoering van:
BOSBOUWPROJECTEN
CULTUURTECHNISCHE WERKEN
RECREATIE- en GEMEENTELIJKE BEPLANTINGEN

Wij verzorgen deskundig uw populierenbeplantingen

Gebr. van den Berk b.v.

BOOMKWEKERIJEN

ST. OEDENRODE

TELEFOON 04138-2331
b.g.g. 4003 of 2038

LAANBOMEN EN BOSPLANTSOEN

Specialiteit:

POPULIEREN EN WILGEN

Advisering en aanleg van beplantingen